

Мартиненко Валентина Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

ЧИТАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Істотні зміни, які відбуваються у різних сучасних сферах життєдіяльності соціуму, зумовили широкий інтерес дослідників до вивчення механізмів соціалізації особистості. У спеціальних дослідженнях соціалізація розглядається як процес входження особистості в соціум, оволодіння системою цінностей суспільства, навичками взаємодії з іншими людьми, дотримання установлених норм і правил (І. Бех, Л. Виготський, Н. Лавриченко, О. Пометун, Л. Хоружа та ін.).

Як зазначає Н. М. Бібік, «соціалізація постає двобічним процесом, завдяки якому індивід, з одного боку, засвоює соціальний досвід, інтегруючись у соціальне середовище, систему наявних у ньому зв'язків, з іншого – активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе як особистість. Водночас соціалізована особистість не просто пристосовується до обставин навколишнього середовища, а вчиться пізнавати світ, взаємодіяти з ним, набувати позиції суб'єкта соціального життя під час своєї активності і саморозвитку» [1, 51].

Дослідники наголошують на низці принципово нових соціальних практик і технологій соціальної взаємодії в інформаційному суспільстві. Серед них – нові форми, стилі і смисли соціального буття, ціннісні пріоритети, особливості міжособистісних зв'язків; новий стиль суспільної поведінки, який визначається як «інформаційно-комунікаційний», поява нових соціальних зв'язків – мережеві співтовариства і т. ін. [2,166].

Глобалізаційні процеси у сучасному суспільстві не могли не вплинути на трансформацію різних аспектів читацької діяльності як дорослих, так і дітей: статус читання, характер, способи роботи з текстом, візуальним матеріалом, читацькі інтереси, мотиви і стимули читання.

Серед трансформаційних процесів у сфері читацької діяльності привертає до себе увагу зміна моделі читання, яку експерти пов'язують із значною питомою вагою читання з екрану, появою «текстів нової природи», медіатекстів. Поряд із звичними, зручними для читання текстами на паперових носіях, сьогодні свою «нішу» впевнено займають електронні тексти, розміщені на екранах мобільних пристроїв, в Інтернеті. Як бачимо, у ХХІ столітті, в умовах інтенсивного розвитку інформаційних технологій, появою різних медіаресурсів, читання, яке протягом тривалого часу розглядалося як спосіб проведення цікавого дозвілля, вважалось досить престижним заняттям, - вступило у жорстку конкуренцію з активною взаємодією дітей з електронною продукцією. На думку більшості фахівців, які досліджують процеси читацької діяльності у цих напрямках (Т. Галактіонова, Н. Гусак, О. Григоренко, О. Колосова, О. Романичева, О. Савченко, Н. Сметаннікова та ін.), у подальшому зазначені вище практики читання (на паперових та електронних носіях) будуть розвиватися паралельно.

Така ситуація спонукає до переосмислення функціональної ролі і завдань дитячого читання в інформаційному суспільстві, пошуку нових навчальних технологій смислового читання, критичного осмислення, інтерпретації текстової інформації, розвиток позитивної мотивації до читання, посилення уваги до розвитку ціннісних орієнтирів читацької діяльності.

Тобто, психолого-педагогічна, психофізіологічна науки, система соціальних інституцій (школа, сім'я дитячі бібліотеки), які покликані формувати якості особистості дитини відповідно до соціально значущих цінностей, мають оперативно реагувати на зміни і виклики, які постають перед ними в умовах сучасної ситуації розвитку інформаційного суспільства.

Потребують теоретичного обґрунтування та методичного супроводу питання екранного читання, яке має свої особливості. Під час екранного читання по-іншому діють механізми дитячого сприймання та уваги. Сьогодні немає відповіді на питання, який обсяг інформації може утримуватися у довготривалій пам'яті дитини, яка – перейде у знання; як взаємодія з екранними технологіями впливає на розвиток різних аспектів соціалізації дітей, емоційно-

чуттєвої сфери дитини і різних характеристик навички читання (адже негативні впливи на формування, наприклад, технічної і смислової сторін навички, є сьогодні досить помітними).

На фоні зниження інтересу дітей до читання, зменшення обсягу підручників (видання в одній частині), має посилитися увага до ретельнішого добору змісту дитячих творів для уроків роботи з дитячою книжкою та сімейного читання з погляду трансляції соціального досвіду, розроблення цікавих форм взаємодії з ними у контексті розвитку позитивних мотивів до читацької діяльності. Незважаючи на тиск різних засобів електронної продукції і активної взаємодії з ними дітей, літературні твори залишаються незмінним чинником соціалізації особистості дитини.

Для становлення компетентного читача вирішальне значення має середовище, у якому близьке оточення дитини ставиться до читання як до цінності. Акцентуючи увагу на незаперечній ролі дитячих дошкільних закладів, шкіл, дитячих бібліотек як соціальних інституцій активного прилучення учнів до дитячої книжки, все ж першим і не менш важливим керівником дитячого читання є сім'я, а сімейне читання залишається одним з провідних напрямів соціалізації дитини.

Проведені фахівцями дослідження, присвячені проблемам читання у колі сім'ї, підтверджують: чим раніше у дітей з'являється читацький інтерес, тим кваліфікованішою зростає дитина як читач, а потім формується як успішна людина з високим інтелектуальним потенціалом.

Молодшим школярам притаманні відповідні мотиви і мета читання, особливості сприймання текстів різних видів. У цей період розвитку особистості дитини читання відіграє надважливу роль, оскільки читацький інтерес у багатьох дітей поки що є значним.

У контексті соціалізації особистості дитини засобами дитячого читання, тексти творів насамперед повинні бути ціннісно-зорієнтовані: містити оцінні висловлювання (не моралізаторство) автора, героїв про ті чи інші явища, події, відображати культурні стереотипи, що існують у суспільстві (наприклад, що є злом, а що – добром; у яких ситуаціях людину можна вважати

сміливою, а в яких – боягузливо і т.н.); сприяти більш свідомому, активному, цілеспрямованому освоєнню культурних цінностей і осмисленню соціальних норм.

На основі відображення реальних подій зміст текстів виконує у т.ч. важливі моделювальні функції, створюючи зразки – моделі навколишньої дійсності. Освоюючи способи взаєностосунків персонажів у дитячих творах, школярі мають змогу уявно поставити себе на місце іншої людини, зрозуміти її почуття, думки. Отже, високохудожні літературні твори містять значний потенціал для ознайомлення читача з різноманітними моделями поведінки літературних персонажів у різних ситуаціях. Досвід показує: чим більше дитина знайома з можливими моделями поведінки, тим краще вона адаптується до умов навколишнього соціального середовища.

Комунікативна, кумулятивна функції дитячої літератури допомагають зрозуміти читачам взаємозв'язки з багатьма сферами життєдіяльності суспільства; ознайомитись з культурними цінностями людей різних епох; вони акумулюють, зберігають неоціненний людський досвід і важливі знання, створені людством, передають їх наступним поколінням.

Будь-який текст (на паперових, електронних носіях, аудіотекст) є багатофункціональним, водночас різноманітні жанрово-тематичні комплекси мають свою спрямованість, у зв'язку з чим ті чи інші функції виходять на перший план. Соціально-психологічні функції читання, безпосередньо пов'язані з потребами, інтересами, цільовими установками дітей, визначають коло їхніх читацьких інтересів, переваги, захоплення, впливають на процес формування особистості загалом.

Наприклад, сьогодні ми у значної частини молодших школярів спостерігаємо прагнення до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, розширення свого світогляду, амбітні установки стати у майбутньому знаменитими, успішними людьми. У читацькій діяльності таких учнів вирізняє інтерес до пізнавальної літератури з різних галузей знань (дитячі енциклопедії, довідники, словники, серії книжок на кшталт «Круті знання для пізнання» та ін.), до читання книжок серій «Життя видатних дітей», «Маленьким про

великих», «Видатні особистості: біографічні нариси для дітей». Отже, тут інтерес до читання зумовлений соціально значущими мотивами, пов'язаними з визначенням такими дітьми свого місця у майбутньому житті, ставленням до знань як важливої цінності, прагненням до інтелектуального та фізичного самовдосконалення. Такі устремління учнів потрібно всіляко підтримувати.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Структура і зміст соціальної компетентності// Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. К. Педагогічна думка, 2014. С. 50 – 64.

2. Кузнецова Т. Я. Чтение как инструмент социализации личности в цифровую эпоху// Вестник МГУКИ, 2018. № 6 (86). С. 164-170.